

มรรควิธีแก้ไขปัญหาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ตามแนวคิดของพุทธศาสนาแบบพัฒนาสังคม

WAYS TO SOLVE PROBLEMS IN THREE SOUTHERN BORDER PROVINCES ACCORDING TO BUDDHISM CONCEPTS FOR SOCIAL DEVELOPMENT

พระณรงค์ วุฑฒิเมธี (สังขวิจิตร)¹

PHRA NARONG WUTTHIMETHEE (SANGKHAWICHIT)

ABSTRACT

How to solve 3 deep south provinces under Buddhism social development principles (rules) Consist of To solve the problems in the character (manner) of co-study, co-operate which has many organ components able to sort out the following means (methods) are 1) method office of pax method, 2) analyse : weak piont, strong point of Buddhism with peace way of Pro' Yohaan Kaptung, 3) seminar 4) Buddadhas 3 intentions 5) PraPaisal Wisalo about Buddhism ideas promote: peace works, ideas and principles chalenged against successes in answering the problems in 3 deep south provinces. HOWEVER Government , public,or people must open ideas,and principles(concept) and co-operate the same method because one thought, one way,otherwise State only one leader resourceful not success in solving 3 deep south provinces.

Keywords : Buddhism, The way, Peace, Three Southern Border Provinces

¹ นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

มรรควิธีในการแก้ไขปัญหามหาในสามจังหวัดชายแดนใต้ตามแนวคิดของพุทธศาสนาแบบพัฒนา สังคมประกอบไปด้วยวิธีการแก้ไขในลักษณะของสหวิทยาการซึ่งมีองค์ประกอบในการแก้ไขที่หลากหลายวิธี ซึ่งสามารถจำแนกเป็น 5 แนวคิดและหลักการปฏิบัติ คือ (1) ความหมายและสำนักของสันติวิธี (2) วิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนของพระพุทธศาสนากับสันติภาพโดยศาสตราจารย์โยฮัน กัลป์ตุง (3) การสานเสวนา (4) ปณิธานท่านพุทธทาส 3 ประการ และ (5) แนวคิดทางพุทธศาสนาแบบพัฒนาสังคมของพระไพศาล วิสาโลที่ส่งเสริมงานด้านสันติวิธีแนวคิดและหลักการปฏิบัติที่กล่าวนี้ทำหยาต่อการสร้างความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาคความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้ แต่อย่างไรก็ตาม ฝ่ายรัฐและฝ่ายภาคประชาสังคมจะต้องเปิดรับแนวคิดและหลักการปฏิบัติ แล้วร่วมทำงานในลักษณะประสานกัน เพราะใช้วิธีการเดียว เมื่อรัฐยังเป็นศาสดารูตีทุกเรื่อง คงไม่ประสบผลสำเร็จในการแก้ไขปัญหามหาในสามจังหวัดชายแดนใต้ได้

คำสำคัญ : พุทธศาสนา มรรควิธี สันติวิธี สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

บทนำ

บทความวิชาการเรื่อง “มรรควิธีในการแก้ไขปัญหาคความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามแนวคิดของพุทธศาสนาแบบพัฒนาสังคม” ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิดและบทบาทของพระภิกษุกับคฤหัสถ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดของพุทธศาสนาแบบพัฒนาสังคม ในแง่มุมที่ส่งเสริมงานด้านสันติวิธี เช่น (1) วิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนของพระพุทธศาสนากับสันติภาพโดยศาสตราจารย์โยฮัน กัลป์ตุง (2) ปณิธาน 3 ประการของท่านพุทธทาส รวมทั้ง (3) แนวคิดและบทบาทของพระไพศาล วิสาโล ซึ่งท่านได้ใช้วิธีการแก้ไขปัญหาคโดยมีการบูรณาการองค์ความรู้ทางพุทธศาสนาที่เกื้อหนุนต่อสันติวิธีผสมผสานกับองค์ความรู้ด้านสันติวิธีของทางตะวันตกผนวกกับพลังประสบการณ์ด้านสันติวิธีที่มีมาอย่างยาวนาน ด้วยเหตุนี้จึงไม่สามารถปฏิเสธองค์ความรู้และแนวปฏิบัติด้านสันติวิธีได้ ตามมาด้วยการใช้สานเสวนา (dialogue) เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาคตามแนวทางสันติวิธี โดยเรียกการแก้ไขใน

ลักษณะนี้ว่า “การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง” โดยทางมหาวิทยาลัยมหิดลซึ่งนำโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปาริชาติ สุวรรณบุบผา ผู้อำนวยการสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา และคณะ ได้ใช้ความพยายามในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้ศึกษาได้มีส่วนร่วมกับการประสานเสวนาดังกล่าวทำให้มีความเชื่อมั่นว่าสานเสวนานั้นเป็นพลังบวกที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยลดปัญหาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากการสานเสวนานั้นมุ่งให้เกิดความเข้าใจ ทั้งมุมมองของตนและของผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งการใช้สานเสวนายังสามารถช่วยสร้างความเข้าใจร่วมกันบนความแตกต่างที่หลากหลายในบริบทสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้เราสามารถอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างด้วยความสงบสันติได้

ในฐานะที่ผู้ศึกษาเป็นประชาชนคนไทย แม้จะดำรงตนอยู่ในเพศภาวะของความเป็นภิกษุในพุทธศาสนาก็ตาม แต่โดยหน้าที่แล้วย่อมไม่สามารถเมินเฉยต่อปัญหาของมนุษยชาติได้ ย่อมแสดงความห่วงใยต่อส่วนรวมเช่นเดียวกับประชาชนคนไทย ดังนั้นการแสดงความห่วงใยด้วยการเกาะติดสถานการณ์ปัญหาความไม่สงบของสามจังหวัดชายแดนใต้ในปัจจุบันก็ยังเป็นปัญหาที่ต้องช่วยกันในการหาทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาค บทความชิ้นนี้ออกจากการถ่ายทอดความห่วงใยด้วยการแสดงถึงความพยายามในการค้นหาคำตอบเพื่อแก้ไขปัญหาคแล้ว ยังได้รวบรวมข้อคิดเห็นของผู้เขียนเองที่ได้ร่วมใช้ระยะเวลาในการลงพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนใต้เพื่อหาประสบการณ์โดยใช้ชีวิตเป็นเดิมพัน งานดังกล่าวจึงถ่ายทอดทั้งหลักการและประสบการณ์ส่วนตัวแม้ว่าจะมีเวลาน้อยสำหรับการลงพื้นที่ แต่ก็ได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เห็นภาพความเป็นไปได้ที่สถานการณ์ภาคใต้จะสามารถคลี่คลายลงได้ตามเหตุปัจจัย

ความหมายและสำนักของสันติวิธี

ประเด็นที่น่าสนใจในสถานการณ์ปัจจุบันนี้คือ นักคิดและนักปฏิบัติการด้านสันติวิธี ได้ตีความสันติวิธีในแง่มุมที่หลากหลาย ด้วยเหตุนี้ จึงก่อให้เกิดคำถามที่นำไปสู่การแสวงหาคำตอบที่สำคัญว่า สันติวิธีในสังคมไทยปัจจุบันนี้ การทำความเข้าใจสันติวิธีบนพื้นฐานของการตีความและปฏิบัติการในบริบทต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันนี้ว่า “สันติวิธีในเส้นทางสามแพ่งนั้นมีความหมายอย่างไร และมีความเป็นมาอย่างไร วิธีคิดและแนวปฏิบัติเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร มีแนวทางที่จะประสานสอดคล้องกันได้หรือไม่ อย่างไร

1. สันติวิธีในความหมายของสำนักสันตินิยม

“สันตินิยม” หมายถึง “แนวคิดหรือการกระทำที่ต่อต้านสงคราม” (2557:เว็บไซต์) นักสันตินิยมได้แสดงออกว่า “ไม่เห็นด้วย” ในหลายรูปแบบ เช่น การประท้วงด้วยการไม่ไปทำสงคราม หรือไม่ไปคัดเลือกด้วยวิธีการดื้อแพ่ง (Civil Disobedience) (พีรพล คดบัว, 2525: 14-20) หรืออาจแสดงออกกวิธีการประท้วง การทำสัญลักษณ์เพื่อแสดงความไม่เห็นด้วย และการไม่ให้ความร่วมมือแก่รัฐในแง่มุมต่างๆ

ประเด็นสำคัญของวิธีนี้คือการไม่ใช้ความรุนแรงในการปฏิบัติการถึงกระนั้น นักสันตินิยมบางกลุ่มเสนอทางออกด้วยการใช้ยุทธวิธีในการเจรจาเพื่อที่จะหยุดยั้งสงครามเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น นักสันตินิยมบางกลุ่มอาจจะเห็นด้วยกับการที่จัดคานธีอยู่ในกลุ่มสันตินิยม เพราะใช้หลักการดื้อแพ่งอันเป็นวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง (สมพงษ์ ชูมาก, 2530: 14-20) ในขณะที่นักคิดบางกลุ่มไม่เห็นด้วย เนื่องจากการไม่ใช้ความรุนแรงของคานธีเป็นการนำไปใช้เพื่อเรียกร้องเอกราชของอินเดียจากอังกฤษซึ่งมิได้มีเป้าหมายเพื่อต่อต้านสงคราม และในขณะที่วิธีการดังกล่าวก็มีใช้วิธีการที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในระหว่างประเทศต่างๆแต่ประการใด

กระบวนการสันตินิยมอาจไม่สอดคล้องกับแนวคิดของคานธีทั้งหมด เพราะคานธีเองมิได้ปฏิเสธรูปแบบของสงคราม ดังจะเห็นได้จากการที่เขาพยายามสนับสนุนอังกฤษในสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยมุ่งหวังที่จะให้อังกฤษปลดปล่อยอินเดียให้เป็นอิสระ ซึ่งประเด็นนี้ทำให้ให้นักสันติวิธีกลุ่มอื่นๆ ไม่สามารถยอมรับได้ว่าคานธีเป็นหนึ่งในบรรดานักสันตินิยม

2. สันติวิธีในความหมายของสำนักปฏิบัติการที่ไร้ความรุนแรง

แนวคิดเรื่องการไร้ความรุนแรง (Non-Violence) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2544: 141) เป็นชุดของความเชื่อพื้นฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับศีลธรรมอำนาจ และความขัดแย้งที่กลุ่มผู้สนับสนุนได้นำไปปฏิเสธการใช้ความรุนแรงในความพยายามเพื่อให้ได้มาซึ่งเป้าหมายทางการเมืองและสังคม

นักปฏิบัติการไร้ความรุนแรงตามแนวนี้อันมีชื่อเสียงคือ “ฮิน ชาร์ป” ซัยวัฒน์ สลาอานันท์ (2544: 141) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวคิดนี้ว่า “ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ถือกำเนิดในระบอบที่ศรัทธาที่ไม่ยอมรับว่าความรุนแรงเป็นวิถีทางเดียว หรือวิถีทาง “สุดท้าย”

ที่จะแก้ปัญหาคือขัดแย้งต่างๆได้ หากแต่ถือว่าปฏิบัติการไร้ความรุนแรงเป็นการต่อสู้แก้ไขข้อขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่งในการเผชิญหน้ากับข้อขัดแย้งทางสังคมการเมืองประเภทต่างๆได้

ประเด็นสำคัญที่ “ยีน ชาร์ป” นำเสนอนั้นอยู่ที่ “แนวคิดเรื่องอำนาจ” กล่าวคือ แนวคิดและการปฏิบัติการเหล่านั้น จะใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับอำนาจที่ผู้นำมาใช้ในแนวทางที่ไม่ถูกต้อง และไม่เป็นธรรมต่อประชาชนในสังคม จะเห็นว่า การแสดงออกด้วยลักษณะต่างๆ เช่น การดื้อแพ่ง และการไม่ยอมปฏิบัติตามรัฐในมิติต่างๆนั้นก็เพราะต้องการที่จะลดทอนอำนาจของผู้มีอำนาจลง

3. สันติวิธีในความหมายของสำนักการจัดการความขัดแย้ง

ราชบัณฑิตยสถานให้คำจำกัดความของ “สันติวิธี” ในสำนวนนี้ไว้ว่า “วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ” เช่น “เจรจาสงบศึกโดยสันติวิธี” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1166) วิธีการที่ไร้ความรุนแรง มุ่งให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม โดยที่ในตัวเองก็เป็นวิธีการที่ทำให้ความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย เราอาจเรียกวิธีการดังกล่าวว่า “สันติวิธี” (พระไพศาล วิสาโล, 2554: 23-28) ซึ่งสอดคล้องกับโคทม อารียา ที่นิยามว่า สันติวิธี หมายถึง วิธีการจัดกับความขัดแย้งวิธีหนึ่ง” (2546: เว็บบล็อก) โดยให้เหตุผลว่า “การใช้สันติวิธีเป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้นระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรมผิดกับการใช้ความรุนแรง”

ประเวศ วะสี นิยามว่า “สันติวิธี” คือ “การป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชนของสภาพการใช้ความรุนแรงและสงคราม” โดยให้เหตุผลว่า “ในสงคราม ไม่ว่าจะครั้งโบราณหรือปัจจุบัน จะมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงโดยไม่สามารถทำอะไรได้มากนัก สิทธิมนุษยชนเป็นการเคารพในศักดิ์ศรี และคุณค่าของความเป็นมนุษย์ทุกคน ต่อเมื่อมนุษย์มีจิตสำนึกในศีลธรรมพื้นฐานนี้จึงสามารถสร้างการอยู่รวมอย่างสันติและยั่งยืนได้” (ประเวศ วะสี, 2545: คำนำ)

ในขณะที่ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์ กล่าวว่า “สันติวิธี คือ วิธีการแก้ไขความขัดแย้ง หรือตอบโต้สถานการณ์ต่างๆ โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อคู่กรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่เป็นการประทุษร้ายต่อร่างกายและชีวิต (ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์, 2533: 26-28) จะเห็นว่า แม้นักวิชาการทางศาสนา และสังคมจะได้ให้คำจำกัดความสอดคล้องกับ “นักสันตินิยม” แต่การวิเคราะห์

ศัพท์ว่า “สันติวิธี” ในลักษณะนี้ค่อนข้างจะอิงกับศัพท์อหิงสา ในความหมายว่า “ไร้ความรุนแรง” (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), 2554: 187)

วิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของพระพุทธศาสนากับสันติภาพตามทรรศนะของ ศาสตราจารย์โยฮัน กัลป์ตุง

ศาสตราจารย์โยฮัน กัลป์ตุง¹ได้นำเสนอพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับการแสวงหาสันติภาพ ด้วยแบ่งการพิจารณาเป็นสองส่วน คือ จุดแข็ง 20 ประการ และจุดอ่อน 6 ประการ ที่อาจเป็นอุปสรรคต่อสันติภาพ จากนั้นก็พยายามเชื่อมโยงสองประเด็นนี้เข้าด้วยกัน

1. จุดแข็ง 20 ประการ ของพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับการแสวงหาสันติภาพ

สำหรับจุดแข็ง 20 ประการ ในที่นี้จะนำมากล่าวเพียง 6 ประการเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อคัดเลือกเฉพาะประเด็นที่คิดว่าเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนใต้ของไทยมา ดังนี้

1.1 หลักการพื้นฐานของพุทธศาสนาคือหลัก “อนัตตา” ที่ว่าด้วยความไม่มีวิญญาณหรือตัวตนที่ยั่งยืนเป็นเอกเทศ อนัตตาเน้น “จิต” ที่ก้าวผ่านระดับบุคคล มีเอกภาพกับมนุษยชาติและชีวิตอื่นทั้งหมด ข้ามเส้นแบ่งเขตแดนการ ไม่ว่าจะเป็นอายุ เพศ ชาติพันธุ์ ประเทศชาติ หรือชนชั้น ด้วยเหตุนี้หลักอนัตตาจึงเกื้อกูลต่อการรู้สึกร่วมเป็นหนึ่งเดียวกับสรรพชีวิตทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

1.2 ผลพวงของหลักอนัตตาคือ “อหิงสธรรม” หรือการไร้ความรุนแรงต่อชีวิตทุกรูปแบบรวมถึงสรรพสัตว์ ดังนั้นการยึดหลักแห่งการไร้ความรุนแรงอย่างเข้มงวดย่อมเป็นการสร้างสรรค์สันติภาพด้วย

¹ ในปี 1959 เขาก่อตั้งสถาบันวิจัยสันติภาพสากลขึ้นในกรุงมอสโก และ ค.ศ. 1964 ได้เป็นผู้ร่วมก่อตั้งสมาคมวิจัยสันติภาพสากล ปีเดียวกันเขาออกวารสารวิจัยสันติภาพ ศาสตราจารย์กัลป์ตุงเป็นทำงานในขบวนการด้านสันติภาพมากกว่า 35 ปี สำหรับงานของเขาในด้านสันติศึกษาทำให้เขาได้รับรางวัลสันมาอาชีวะใน ค.ศ. 1987 นอกจากนั้นยังได้รับรางวัลมนุษยนิยมของนอร์เวย์ ใน ค.ศ. 1987 รางวัลโสกราตีสเพื่อการศึกษายุใหญ่ ใน ค.ศ. 1990 และรางวัลบาจาจสากลเพื่อการส่งเสริมคุณค่าแบบคานธี ใน ค.ศ. 1993 มีความสนใจพุทธศาสนาในแงุ่มที่สัมพันธ์กับสันติภาพ (โยฮัน กัลป์ตุง, 2540 : 7)

1.3 เมตตาการุณหรือเมตตาธรรม คือ เราไม่ควรเพียงละเว้นความรุนแรง แต่ยังต้องพัฒนาเมตตาธรรมต่อสรรพชีวิตในทุกหนแห่งด้วย “การเลี้ยงชีพชอบ” “การประพฤติชอบในกามและการควบคุมกิเลส” “การพูดแต่ความจริง” และ “การมีสติสัมปชัญญะ”

1.4 การดำรงอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกัน เราต่างดำรงอยู่ร่วมกันภายใต้กฎแห่งเหตุปัจจัย สิ่งสำคัญในปัจจุบันคือความพยายามในการสร้างความมั่นคงให้กับตนเองโดยไม่ลดทอนความมั่นคงของคนอื่น

1.5 ความหลากหลาย พุทธศาสนามีขันติธรรมต่อระบบความเชื่ออื่นๆ ให้โอกาสในการผนวกระบบความเชื่ออื่นดำรงอยู่ร่วมกันโดยสันติ จากประวัติศาสตร์อาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาไม่เคยมี “สถาบันอันศักดิ์สิทธิ์” ใดๆ เพื่อมาทำหน้าที่พิทักษ์หลักธรรม ทั้งไม่มีศาลศาสนาและสงครามภายในศาสนาด้วย พุทธศาสนามีความเป็นพหุนิยมถึงกับมีความคิดที่จะช่วยศาสนาอื่นด้วย เป็นศาสนาที่มีเอกภาพท่ามกลางความหลากหลายยังใช้ประโยชน์จากการดำรงอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกันท่ามกลางความหลากหลาย

1.6 หลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง คือแนวทางอันเป็นรูปธรรมของชีวิตเป็นแนวทางที่บ่มเพาะชาวพุทธมิให้ลุ่มหลงอยู่กับสิ่งหนึ่งสิ่งใด ในด้านที่เกี่ยวกับทัศนคติความเชื่อ

2. จุดอ่อน 6 ประการของพุทธศาสนาที่อาจเป็นอุปสรรคต่อสันติภาพ

แต่พุทธศาสนาก็มีจุดอ่อนซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า เหตุใดพุทธศาสนาจึงไม่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติภาพทั้งที่มีศักยภาพที่จะทำได้ดังนี้

2.1 ขันติธรรมเป็นสิ่งที่ดี แต่พุทธศาสนาก็ถูกชักนำให้มีขันติธรรมมากเกินไป กรณีของประเทศญี่ปุ่นที่ชาวพุทธผนวกตนเองเข้ากับศาสนาชินโตและลัทธิขงจื้อที่เอื้อต่อลัทธินิยมทหารของญี่ปุ่น อีกกรณีหนึ่งคือการที่พุทธเข้าไปสนับสนุนระบอบทหารก็คือประเทศไทย

2.2 ขันติธรรมเป็นสิ่งที่ดี แต่พุทธศาสนากลับถูกชักนำให้มีขันติธรรมมากเกินไปกับระบบที่ปฏิบัติการณ์รุนแรงในเชิงโครงสร้าง เช่น นโยบายทางเศรษฐกิจซึ่งทำให้เกิดความทุกข์ยากอย่างมหันต์ในประชาชนกลุ่มหนึ่ง แต่ชาวพุทธมิได้ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อเปิดโอกาสให้ระบบปฏิบัตินโยบายทางสายกลาง

2.3 ความคิดว่าการทำงานเพียงกลุ่มเล็กๆ ในหมู่บ้านใกล้วัดภายใต้การชี้นำของพระภิกษุเป็นสิ่งที่งดงาม ในบรรดาพระรัตนตรัยนั้นในขณะที่พระพุทธและพระธรรมเป็นสิ่ง

ทุกคนเข้าถึงได้ แต่คณะสงฆ์กลับเป็นองค์กรที่จำกัดตนเอง เพื่อแสวงหาหนทางสู่พุทธภาวะ ละทิ้งสังคมระดับมหภาค กระทั่งการนำปัจเจกชนซึ่งอยู่บนเส้นทางสู่พุทธภาวะออกจากวงจรของสังคม

2.4 ชาวพุทธขาดภูมิคุ้มกันในแง่ของการรับผลประโยชน์หรือค่าตอบแทน เพื่อให้ยอมรับข้อตกลงกับฝ่ายอำนาจ และมหันตภัยนี้จะยิ่งปรากฏชัดเจน เมื่อพุทธศาสนากลายเป็นศาสนาของรัฐดังจะเห็นได้จากกรณีของประเทศไทยและศรีลังกา

2.5 ความคิดเรื่องวิภูสงสารอาจจะเอื้ออำนวยต่อการยอมจำนนต่อชะตากรรม และความพ่ายแพ้อย่างง่ายดาย เพราะตามแนวคิดเชิงวิภูสงสาร ความเสื่อมเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ความพยายามอย่างจริงจังจึงไม่ใช่เป็นเรื่องที่จำเป็นเท่าไรนัก

2.6 ด้วยเงื่อนไขทั้ง 5 ประการที่กล่าวมาแล้ว พุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องของพิธีกรรม การประดับประดาเสริมเติมแต่งได้โดยง่ายดังจะเห็นได้จากอารามที่นับไม่ถ้วนในเอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียง การเคารพบูชาพระพุทธรองค์เสมือนปุษยนียวัตถุ หรือการมุ่งเน้นที่พระธรรมคำสอนของพุทธเจ้าว่าเป็นสิ่งที่จะต้องท่องให้ขึ้นใจ แม้วางจะอยู่ในรูปของภาษาที่ไม่คุ้นหูก็ตาม สิ่งเหล่านี้กลายเป็นความหมายของพุทธศาสนา พุทธศาสนาจึงกลายเป็นวัตถุธรรมแทนที่จะเป็นคลังแห่งญาณทัศนะอันมีรู้หมดสิ้นของชีวิตมนุษย์ เหล่านี้คือองค์ประกอบของความชะงักงัน

เมื่อพิจารณาจากจุดเด่น จุดด้อย จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนามีศักยภาพอย่างใหญ่หลวงที่เป็นแหล่งกำเนิดการเมืองแบบสันติวิธี แต่ทั้งนี้พุทธศาสนาจะต้องได้รับการฟื้นฟูเสียก่อนเพื่อหลีกเลี่ยงจากอิทธิพลอันฉ้อฉลของโลกที่เต็มไปด้วยความรุนแรงทั้งทางตรงและในเชิงโครงสร้าง จึงเป็นไปได้ว่าสิ่งที่เรายังขาดอยู่คือการตระหนักว่า พุทธศาสนาสามารถส่งผลได้บ้างในเชิงปฏิบัติ และการที่มีผู้นำผู้ทรงภูมิธรรมที่จะนำญาณทัศนะนี้ไปประยุกต์ใช้ (โยฮัลท์ กัลป์ตุง, 2538: 15-32)

สานเสวนา (Dialogue)

การประยุกต์กระบวนการสานเสวนา (Dialogue) เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างบุคคลที่มีความเชื่อและจุดยืนต่างกัน อาจเป็นวิธีหนึ่งที่น่าพิจารณาอย่างยิ่ง ซึ่งอาจนำไปสู่การลดความขัดแย้งและความรุนแรงได้ในสามจังหวัดชายแดนใต้

1. ความหมายของสานเสวนา

“สานเสวนา” หมายถึง กระบวนการของกลุ่มในการจัดการความขัดแย้งซึ่งอาศัยบุคคลที่สามช่วยทำหน้าที่ช่วยให้เกิดการพูดคุยสนทนากันระหว่างกลุ่มบุคคลผู้เกี่ยวข้องในสถานการณ์ความขัดแย้งซึ่งมีความตึงเครียดทางอารมณ์เป็นส่วนประกอบใหญ่โดยมุ่งเน้นที่จะลดอคติอันเกิดจากผลของความขัดแย้งและสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้เข้าร่วมกระบวนการ

สานเสวนาเป็นคำที่ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า *Dialogue* เดวิด โบห์ม (David Bohm) อธิบายว่าเป็นคำที่มาจากภาษาละติน *dia+logos dis* = ผ่าน (through) *logos*=คำพูด/ความหมาย (the word) *logos* ในที่นี้หมายถึง “ความหมายของคำ” (the meaning of the word) (โยฮัล กัลป์ตุง, 2538: 50)

2. รูปแบบของสานเสวนา (Dialogue)

สานเสวนาเพื่อเรียนรู้ (Learning Dialogue) ผู้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

1.1 สานเสวนาเพื่อนำเสนอจุดยืนของตน (Testimonial Dialogue) ต้องการนำเสนอเหตุผลของตน แล้วอยากชักชวนให้ผู้อื่นยอมรับจุดยืนและหลักเหตุผลของตนด้วย

1.2 สานเสวนาเพื่อการเจรจาต่อรอง (Negotiating Dialogue) มีเป้าหมายเพื่อบรรลุข้อตกลงร่วมกัน

1.3 สานเสวนาที่มุ่งเน้นการปฏิบัติ (Action oriented Dialogue) ไม่ใช่การฟังและพูดเท่านั้น แต่นำการสานเสวนา มาสู่การปฏิบัติ และหัวข้อที่สานเสวนาอาจมาจากสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ในบริบทของผู้เข้าร่วม

1.4 สานเสวนาสู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Dialogue) เป็นการสานเสวนา เพื่อให้ได้สังเกตตนเอง เรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและผู้อื่นเพื่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ ทศนคติและความร่วมมือในทางที่ดีขึ้น (ปารีชาติ สุวรรณบุบผา, 2553: 10)

3. ประเด็นที่ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสานเสวนา

3.1 สานเสวนาไม่ใช่การพูดคุยและแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ระหว่างคน 2 คน เพราะสานเสวนารวมการเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึก ของบุคคลทั้งสองฝ่ายอย่างชัดเจน (ฟัง + เข้าใจ การฟังอย่างลึกซึ้ง)

3.2 สานเสวนาไม่ใช่การโต้วาที่เพื่อเอาชนะทางวาทศิลป์และ “ได้ใจ” คนฟังให้ คล้อยตามแต่สานเสวนาเป็นการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และรับฟังกัน โดยไม่มีฝ่ายถูกเป็นผู้ชนะ หรือฝ่ายผิดเป็นผู้แพ้แต่เหนือสิ่งอื่นใด สานเสวนามีใช้มิไว้เพื่อค้นหาความเป็นผู้ชนะ แต่สานเสวนาเป็นไปเพื่อยอมรับ “ความเป็นมนุษย์” ของกันและกัน

3.3 สานเสวนาในเบื้องต้น ไม่ใช่การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยมีคนกลาง (Mediation) เพราะไม่ได้ตั้งใจมาทำให้สิ่งทั้งหลายถูกต้อง สานเสวนานี้จะไม่บอกว่าเป็นความคิดและความเชื่อของคนอื่น แต่จะบอกว่าเป็นความคิดและเหตุผลของผู้อื่นที่แตกต่างกันหรือตรงกันข้ามกับความ คิดของตนบ้าง นักสานเสวนาพร้อมที่จะฟัง เพื่อเรียนรู้ เข้าใจ และเปลี่ยนแปลงจาก ภายใต้อย่างจริงใจด้วยความเห็นอกเห็นใจ โดยไม่ถูกบังคับให้ละทิ้งจุดยืนและความเชื่อที่ แตกต่างกัน นอกจากนี้ การสานเสวนาอาจไม่จบลงด้วย “ข้อตกลง” ในทันทีตราบเท่าที่ทั้ง สองฝ่ายต้องการใช้เวลาพูดคุย ฟัง และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มันจึงสามารถทำซ้ำได้เท่าที่ ต้องการ อย่างไรก็ตาม สานเสวนาอาจนำไปใช้ในการแก้ความขัดแย้งได้ เมื่อมีปัจจัยเงื่อนไข เกิดขึ้นเพียงพอจนพร้อมที่จะหาทางออกจากความขัดแย้งและต้องการความเปลี่ยนแปลงไป ในทางที่ดีขึ้นด้วยความสมัครใจ (ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, 2553: 10-11)

4. กติกาการยาทในการสานเสวนา

ในการสานเสวนาที่มีบุคคลที่มีความแตกต่างอย่างหลากหลายมาร่วมฟัง ร่วมพูดคุย กันนั้น จำเป็นต้องมีกติกาหรือข้อตกลงร่วมกันที่สมาชิกกลุ่มฟังปฏิบัติตาม เพื่อให้กลุ่มหรือ ชุมชนสานเสวนาเกิดการเรียนรู้ ตลอดจนช่วยให้กระบวนการสานเสวนาดำเนินไปด้วยความ ราบรื่น

ท่าทีสำหรับการเริ่มต้นการสานเสวนาประกอบด้วย

4.1 เปิดใจกว้าง เพื่อเรียนรู้ เติบโต เปลี่ยนแปลง และร่วมมือ

4.2 หลีกเลี่ยงการครอบงำ หรือความคิดว่า “ฉันเหนือกว่า” รวมทั้งหลีกเลี่ยง ความรู้สึกว่า “ฉันด้อยกว่า” ให้คำนึงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน

4.3 ฟังและพูดในระดับเดียวกัน หากผู้หนึ่งพูดในระดับหลักการ เราก็จะฟังและพูดใน ประเด็น

ที่เกี่ยวกับหลักการ หากผู้อื่นพูดในประเด็นที่เกี่ยวกับการปฏิบัติดังกล่าว แต่ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ทำงานในระดับหลักการหรือระดับปฏิบัติและประสบการณ์ ต่างก็สามารถที่จะเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้

4.4 ไม่ด่วนสรุปความเชื่อและจุดยืนของผู้อื่นเร็วเกินไป ควรหลีกเลี่ยงอคติและการตัดสินคนอื่นก่อนที่จะฟังผู้อื่นอธิบาย

4.5 กล้าพอที่จะวิจารณ์ความคิด ความเชื่อของตนและของกลุ่มตน (Self criticism) โดยเฉพาะในกลุ่มสานเสวนาที่มีคุณธรรม (a virtuous circle)

4.6 สานเสวนาไม่ใช่คำตอบของทุกปัญหา หากเป็นกระบวนการซึ่งต้องใช้เวลา ความอดทน และความต่อเนื่อง อันเป็นทางเลือกสู่การจัดการปัญหาอย่างเป็นองค์รวม (ปาริชาติ สุวรรณบุปผา, 2553: 25-27)

5. ประสบการณ์ของผู้เขียนจากการร่วมสานเสวนา

ความประทับใจจากสายใจพี่น้องชาวมุสลิมจากสามจังหวัดชายแดนใต้ มีอยู่ช่วงจังหวะเวลาหนึ่งของการประชุมสานเสวนาที่ โรงแรมซีเอสปัตตานี เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ.2556 ผู้ศึกษาได้พบชายมุสลิมท่านหนึ่งหน้าตาดีมาก รูปร่างใหญ่มองมาที่เรา จึงรู้สึกกลัวทันทีและรู้สึกได้ถึงความปลอดภัย จากนั้นเจ้าหน้าที่โรงแรมนำน้ำขามาให้ หลังจากดื่มน้ำชาเสร็จก็พยายามหาที่วางแก้วน้ำชาแต่บังเอิญที่วางกลับอยู่ข้างชายมุสลิมคนดังกล่าวพอดี จึงลองแข็งใจเข้าไปใกล้และวางแก้วน้ำชาลงพอดีกับแก้วอ้อ แต่บังเอิญที่วางแก้วน้ำชาमीแก้วจานวางไว้เต็มไปหมดใจก็กลัวว่าจานจะหล่นตกแตกเลยพยายามจัดจานแก้วให้สามารถวางถ้วยน้ำชาได้ แต่แล้วชายมุสลิมคนนั้นก็กลับยื่นมือมาช่วยจัดและบอกว่า “มาเดี๋ยวผมช่วยท่าน” ผู้ศึกษาพยายามห้ามปราม แต่มุสลิมเขาก็ไม่ฟัง เขาก็มาช่วยจัดจานวางบนแก้วอ้อให้เรียบร้อยจนสามารถวางแก้วน้ำชาได้ ณ วินาทีนั้นรู้สึกผิดเพราะเราได้ตัดสินเขาไปโดยวัดจากหน้าตาที่ดู แต่ที่จริงเขากลับเป็นคนมีน้ำใจ จึงทำให้เกิดความคิดใหม่ที่ว่า ชายมุสลิมท่านนี้เป็นคนดี โดยมีโนธรรมไร้ข้อกังขาทางศาสนา ผู้ศึกษาทั้งชอบคุณทั้งตะลึงเพราะเป็นครั้งแรกที่ได้สัมผัสกับความบริสุทธิ์ดีเช่นนี้จากพี่น้องชาวมุสลิมที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ด้วยประสบการณ์ส่วนตัว จึงมั่นใจว่าการสานเสวนาจะช่วยลดอคติได้ แต่ถึงแม้ว่าการสานเสวนาจะช่วยไม่ได้ทุก

กระบวนการเพื่อแก้ไขไฟใต้ก็ตาม แต่ยังคงเป็นหนึ่งในกระบวนการแก้ไขที่ควรให้ความสำคัญอย่างมาก

ปณิธานท่านพุทธทาส 3 ประการ

พุทธทาสได้กล่าวไว้ในวันล้ออายุ ณ สวนโมกขพลาราม เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2529 อันเป็นวาระที่ท่านมีอายุครบ 80 ปี ปณิธาน ท่านพุทธทาส 3 ประกอบด้วย

1. การเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน ซึ่งนำไปสู่การไม่เห็นแก่ตัวทุกระดับ
2. การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา เพื่อร่วมมือกันทำการช่วยมนุษยชาติ
3. (การนำโลก) ออกมาเสียจากอำนาจวัตถุนิยม ให้วัตถุเพียงแต่รับใช้จิต

ปณิธานท่านพุทธทาส 3 ประการ ซึ่งมีส่วนสนับสนุนงานสันติภาพอย่างมากว่า การเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตนน่าจะลดความหลงหรือความยึดมั่นลงได้ก็จริง แต่สิ่งที่เราเห็นว่าทุกวันนี้ คือการเกิดกระแสหลักมูลนิยม (fundamentalism) ในทางศาสนาเกือบทุกศาสนา ก็ว่าได้ เกิดการหวนกลับไปศึกษาคัมภีร์ของตนอย่างเคร่งครัด และพบว่าขัดกับคัมภีร์ของศาสนาอื่น พร้อมกับหวนกลับไปศึกษาประวัติศาสตร์ และพบว่าศาสนาเป็นเหตุแห่งความขัดแย้งและสงครามนับไม่ถ้วน ความเกลียดชังที่มีมาแต่ดั้งเดิม (primordial animosity) ทำให้มีนักทฤษฎีในแนวดั้งเดิมนิยม (primordialism) ที่เสนอว่า การปะทะระหว่างอารยธรรมจะต้องเกิดขึ้น (โคทม อาริยา, 2557: 2) หากจะดำเนินตามปณิธานของท่านพุทธทาส พุทธศาสนาจะต้องก้าวพ้นความคิดเชิงมูลฐานนิยมเช่นนี้

แนวคิดทฤษฎีอีกแนวคิดหนึ่งเกี่ยวกับความขัดแย้งทางชาติพันธุ์และทางศาสนา คือแนวคิดการตกเป็นเครื่องมือ (instrumentalism) ที่เชื่อว่าแม้ศาสนาจะไม่ใชเหตุหลักของความขัดแย้ง แต่เป็นปัจจัยเสริมที่สำคัญ เพราะมีผู้นำทางการเมือง ผู้นำกลุ่มชาติพันธุ์ และผู้นำศาสนาบางคน ใช้คำสอนทางศาสนาที่เลือกสรรมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการระดมการสนับสนุนเป้าหมายทางการเมืองของตน เพราะศาสนามีพลังในการขับเคลื่อนทางสังคมที่สูงมาก อาจกล่าวได้ว่า เหตุการณ์ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ น่าจะอธิบายได้จากแนวคิดการตกเป็นเครื่องมือนี้ จึงควรเน้นปณิธานข้อที่สองของท่านพุทธทาสในเรื่องความเข้าใจกันให้มากขึ้นนี้ ก็เพื่อจะไม่ให้เสียหลักการทางศาสนาจะได้ไม่เกิดการเหมารวมทาง

ศาสนาเพื่อป้องกันการขัดแย้งกับหลักการต่างศาสนากันโดยตรง ก่อนที่จะไปสู่ความร่วมมือกันด้านทานอานาจวัตรอุนิยมนต่อไป (โคทม อาริยา, 2557: 2-3.)

ปณิธาน ท่านพุทธทาส 3 ประการดังกล่าว จึงถือว่าเป็นวิสัยทัศน์ที่กว้างขวางและยั่งยืนในการเข้าถึงสันติวิธีซึ่งเป็นประโยชน์ต่อโลกปัจจุบันและในอนาคตอย่างแน่นอน

แนวคิดทางพุทธศาสนาแบบพัฒนาสังคมของพระไพศาล วิสาโล ที่ส่งเสริมงานด้านสันติวิธี

แนวคิดพุทธศาสนาแบบพัฒนาสังคม (Socially Engaged Buddhism or Engaged Buddhism) ของพระไพศาล วิสาโล¹ ในฐานะประธานอนุกรรมการการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ หรือ กอส. (The National Reconciliation Commission) โดยท่านได้กล่าวไว้ในหนังสือสันติวิธีสี่แห่งอารยะ มีดังต่อไปนี้

สันติวิธี มองในแง่มุมของพุทธศาสนา สันติวิธีมิใช่เป็นไปเพื่อประโยชน์ทางโลก เช่น การอยู่ดีกินดี ปราศจากความยากจนและมลภาวะเท่านั้น หากยังเป็นไปเพื่อสถาปนาจริยธรรมหรือสำนึกในทางที่ถูกต้องดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม พร้อมกันนั้นยังเอื้อให้เกิดความเจริญงอกงามแห่งธรรมขึ้นในใจของบุคคล กล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นไปเพื่อธรรมะของบุคคลไปพร้อมกัน

หากทำเช่นนั้นได้ สันติวิธีจะต้องมีพื้นฐานอยู่บนทัศนคติการมองแบบอหิงสา ทั้งในเบื้องต้น ท่ามกลาง และบั้นปลาย ของปฏิบัติการ ดังจะกล่าวต่อไป

1. ไม่แบ่งเขาแบ่งเรา ปฏิบัติการสันติวิธีไม่ควรเกิดขึ้นเพียงเพื่อประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น หากยังควรเกิดขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นด้วย ลักษณะดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้เมื่อเรามีสำนึกแบบอหิงสาหรือไม่แบ่งเขาแบ่งเรา ซึ่งมีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับผู้อื่น แม้จะ

¹ พระไพศาล วิสาโล เป็นพระภิกษุที่ถูกกล่าวถึงงานในด้านสันติวิธีบ่อยครั้ง ท่านมีทัศนะต่อการปฏิบัติธรรมกับการทำงานด้านสังคมว่าไม่ได้ถูกแยกออกจากกัน ภทรพร สิริกาญจน (2557: 173) เสนอว่าเป็นลักษณะเฉพาะของพุทธศาสนาที่ถูกจัดตามปรากฏการณ์วิทยา ซึ่งเป็นพุทธศาสนาแบบพัฒนาสังคม (Socially Engaged Buddhism or Engaged Buddhism)

ต่างเชื้อชาติ ภาษา ชนชั้น ลัทธิ และศาสนาก็ตาม เมื่อผู้อื่นถูกเบียดเบียนเราก็รู้สึกเป็นทุกข์ ด้วยเช่นกัน

2. **ไม่มองโลกแบบขาว-ดำ** เมื่อมีความขัดแย้งและการเผชิญหน้าเป็นการง่ายที่เราจะมองอีกฝ่ายว่าเป็นคนชั่วร้าย ทำให้ง่ายที่เราจะใช้วิธีการใด กับอีกฝ่ายหนึ่งก็ได้ แม้กระทั่งวิธีความรุนแรง ทั้งนี้เพื่อปกป้อง “ความถูกต้องดีงาม”

3. **ปฏิบัติการสันติวิธีอิงอาศัยความจริงแบบอหิวาภาวะอยู่น้อย** ซึ่งมีด้วยกัน 3 รูปแบบดังนี้

3.1 การกระทำโดยไม่กระทำ บ่อยครั้งพลังของสันติวิธีอยู่ที่การไม่กระทำ เช่น การไม่ให้ความร่วมมือ การต่อแย้งไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย การไม่ไปเกณฑ์ทหาร การนั่งอยู่เฉยหน้าโรงงานหรือหน้าขบวนรถถัง เป็นต้น

3.2 การไม่แยกแวกานากับกิจกรรมทางสังคมออกจากกัน นักปฏิบัติการสันติวิธีแบบพุทธ มองว่าการต่อสู้แบบสันติเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกฝนพัฒนาตนในทางจิตวิญญาณ เป็นการบ่มเพาะความเมตตา ความอดทน ความไม่ถือตัวตน และการเอาชนะความโกรธเกลียด ความทุกข์กายโดยไม่ทุกข์ใจตามไปด้วย

3.3 กระทำโดยไม่มีผู้กระทำ คือมีแต่การกระทำแต่ไม่มีผู้กระทำ นักปฏิบัติการสันติวิธีหากกระทำด้วยท่าทีดังกล่าว ก็สามารถคลายความยึดมั่นถือมั่นในการเป็นเจ้าของการกระทำ หรือเจ้าของผลของการกระทำนั้น ทำให้สามารถทำงานได้อย่างมีความสุขสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น และใช้ปัญญาใคร่ครวญกับงานได้อย่างเต็มที่ จะเห็นได้ว่าการมองแบบอหิวาภาวะเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับปฏิบัติการสันติวิธีในทุกชั้นตอน อหิวาภาวะยังทำให้ปฏิบัติการสันติวิธีมีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ปฏิบัติการสันติวิธีแบบพุทธควรตั้งอยู่บนพื้นฐานการมองแบบอหิวาภาวะ (พระไพศาล วิสาโล, 2549: 119-127)

บทสรุป

มรรควิธีการแก้ไขปัญหาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามแนวคิดของพุทธศาสนา แบบพัฒนาสังคม เป็นทางเลือกหนึ่งในหลายทางเลือกที่มีหลายฝ่ายมุ่งเข้าไปแก้ไขปัญหา โดยแนวคิดนี้พยายามใช้จังหวะของการคิดที่มีท่าทีสงบแต่อดมไปด้วยเมตตาที่กว้างไกลไร้ซึ่ง

ขอบเขต โดยเริ่มด้วยความพยายามขัดเกลาตัวเองทุกขณะในการปฏิบัติการทางสังคมด้วยละเล็กละเอียดความคิดที่จะขับเคลื่อนด้วย ความโกรธ เพราะถูกกระทำหรือทนเห็นปัญหาไม่ได้แล้วจึงเกิดแรงไฟโกรธเกลียดปะทุเกิดขึ้น ละเล็กละเอียดการทำงานที่คิดว่าเป็นความโลภเพียงเพราะอยากดังหรือหวังมีผลประโยชน์นานา เช่น การถูกมองว่าเป็นวีรบุรุษ หรือการได้รับเลื่อนขั้น หรือเพียงเพราะการทำไปด้วยความหลงใหลมั่นในอารมณ์จากวิชาการที่ร่ำเรียนมา สิ่งเหล่านี้คือแนวคิดที่ผู้ปฏิบัติตามจะต้องตระหนักให้มาก เพราะมิฉะนั้นแล้วจะเป็นกับดักในการทำงาน นอกจากนี้ไม่บรรลุผลแล้วยังอาจนำพาชีวิตไปสู่ความดับสิ้นแม้จะมีเจตนาที่ดีในการแก้ไขปัญหา ก็ตาม แต่ทว่าสำหรับความพยายามของการนำแนวคิดของพุทธศาสนาแบบพัฒนาสังคมไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการที่จะลงมือปฏิบัติเพื่อเป็นทางเลือกใหม่ แม้จะมีความสำคัญแต่ก็ยังเป็นปัญหาที่จะขับเคลื่อนแนวคิด เพราะยังไม่มีพลังเพียงพอที่จะรวมกลุ่มกันขับเคลื่อนในลักษณะของสถาบันอีกทั้งในรูปแบบของงานเขียนทางวิชาการที่จะมุ่งสื่อสารให้สังคมรับรู้ถึงการนำวิธีคิดนี้ไปใช้ในแง่มุมสันติวิธีในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังคงเฝ้าหวาดหวั่นและยังขาดการวิเคราะห์สั่งกัดปัญหาในเชิงโครงสร้าง วัฒนธรรม ที่ภาคใต้มีลักษณะปัญหาเป็นการเฉพาะ ดังนั้น ความพยายามของวิธีคิดดังกล่าวจะประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อมีวิธีการคิดแบบกระบวนทัศน์ใหม่ที่ต้องอาศัยองค์ความรู้การแก้ปัญหาในแบบลักษณะของสหวิทยานำมาบูรณาการในการแก้ไข ส่วนทำที่ที่สำคัญในการนำแนวคิดของพุทธศาสนาไปปฏิบัติด้านสันติวิธีคือจะต้องไม่มีท่าทีที่เน้นความเป็นพุทธเท่านั้น หรือไม่ไปแสดงท่าทีว่าวิธีแก้แบบพุทธแสดงถึงความเป็นไทย หรือถ้าไม่แก้ไขแบบนี้ไม่ใช่ไทย ประเด็นนี้ต้องระวังมากเป็นพิเศษ เพราะเรากำลังไปแก้ไขปัญหากับต่างศาสนาดังความเชื่อและความคิด หากเราไปปฏิบัติด้วยท่าทีที่มีอัตลักษณ์ว่า ความเป็นพุทธคือความเป็นไทย หรือความเป็นไทยคือการนับถือพุทธศาสนา ปัญหาจากการมีท่าทีดังกล่าวนี้นอกจากจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้แล้ว ซ้ำร้ายกว่ายังอาจเป็นการสร้างปัญหาเพิ่มมากขึ้นจนไม่มีวันสิ้นสุดก็เป็นได้

เอกสารอ้างอิง

โคทม อาริยา. (2546). เอกสาร 30 ปี 14 ตุลาคมหมายข่าวประชาชน. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2557 จาก <http://www.santipap.com/kotom.htm>.

- โคทม อารียา. (2557). **พุทธบูรณาการเพื่อความปรองดองและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม**. สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล. 2-3.
- ประเวศ วะสี. (2545). **สันติวิธีกับสิทธิมนุษยชน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, ผศ.ดร. (2553). **คู่มือการจัดการกระบวนการสถานเสวนา**. นครปฐม: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พีรพล คดบัว. (2525). “การตั้งแพ่งกับการลงโทษ : การวิเคราะห์เชิงปรัชญา” **ปริญาอักษร-ศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.**
- ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์. (2533). **สร้างสันติโดยมือเรา: คู่มือสันติวิธีสำหรับนักปฏิบัติการไร้ความรุนแรง**. กรุงเทพฯ: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม.
- ไพศาล วิสาโล, พระ. (2554). “**สันติภาพโดยสันติวิธี**”. ใน **สื่อสันติภาพ สันติภาพในสื่อ**. ม.ป.ท: ม.ป.ส.
- ไพศาล วิสาโล, พระ. (2549). **สันติวิธี ถิ่นแห่งอารยะ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- โยฮัล กัลป์ตุง (สมชัย เย็นสบาย แปล). (2538). **พุทธสันติวิธีทฤษฎีเชิงโครงสร้าง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปาจารย์สาร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2544). **ศัพท์รัฐศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- สมพงษ์ ชูมาก. (2530). **กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- สันตินิยม**. (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2557 จาก <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/pacifism>.
- หรรษา ธรรมหาโส (นิธิบุญยากร), พระมหา. (2554). **พุทธสันติวิธีการบูรณาการหลักการและเครื่องมือการจัดการความขัดแย้ง**. กรุงเทพฯ: บริษัท 21 เซ็นจูรี่จำกัด.